

Amerika'dan Boğaziçine Uzanan Bir Eğitimci Mary Mills Patrick'in “Amerika’da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil” Risalesi*

Ahmet KOÇAK**

Öz

Eğitim, sözlüklerde özellikle çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme şeklinde tanımlanmaktadır (Günay 1992: 17-18). Birey hayatının her yönünü kuşatan eğitim, önce ailede başlar; daha sonra okullarda eğitimcilerin ellerinde şekillenir. Toplumların hayatlarında bazı dönemlerin büyük önemi vardır. Bu dönemlerde kısa zamanda büyük değişimler, yenilikler gerçekleşir. Türk eğitim tarihi açısından Tanzimat’tan sonra Mekteb-i Sultani, Dâru’l-Fünun, Dârülmuallimât, (Kız) okulları gibi yeni kurumlar açılmış, Batılı eğitim verilmeye başlanmıştır. Bu eğitim kurumlarında ya Batı diliyle eğitim yapılmaya başlanmış ya da bir Batı dili öğretilmeye çalışılmıştır. Bu arada özellikle yabancı dil dersleri için Batı’dan öğretmenler getirilmiştir. Bunlar arasında gönüllü olarak Türkiye’ye gelen, okullarda eğitimci olarak görev yapan isimler de olmuştur. Bunlardan birisi de Amerika’dan Boğaziçi’ne uzanan hayat hikayesiyle Mary Mills Patrick (1850-1940)’tir.

Aslen İrlanda’dan Amerika’ya göç etmiş bir ailenin kızı olan Patrick yüksek öğrenimini Amerika’da yapmıştır. Eski Yunan Felsefesi üzerine İsviçre’nin Bern şehrinde doktora öğrenimi gören Patrick, Fransızca, Almanca, Ermenice, Yunanca ve Türkçe gibi dilleri de öğrenmiştir.

Doktora eğitiminden sonra Türkiye’ye gelerek Erzurum’da öğretmen olarak göreve başlar. Daha sonra 1876 yılında henüz 26 yaşında genç ve idealist bir kadın eğitimci olarak Üsküdar’daki İstanbul Kız Koleji’nde felsefe hocalığına başlar. Kolejde 1890’da müdireliğe başlayan Patrick, 1924 yılına kadar bu görevde kalır ve aynı yıl görevini devrederek Amerika’ya döner.

Türkiye’de feminizm hareketini başlatan ilk isim olarak da anılan Patrick’in Türkiye’de özellikle kızların eğitimi noktasında büyük gayretleri olmuştur. Daha sonra modern Türkiye’nin önemli isimleri arasında yer alacak olan, edebiyatçı yazar Halide Edip Adivar, gazeteci yazar Nilgün Cerrahoğlu, gazeteci Leyla Umar, ilk kadın doktor Safiye Ali gibi isimler onun Üsküdar Amerikan Kız Koleji’nden mezun ettiği ilk öğrenciler arasındadır. Patrick’in Türkçeye *İstanbul Kız Koleji/Bir Boğaziçi Macerası (1871-1924)* ve *Son Sultanların İstanbulu’nda Siyaset Modernleşme Yabancı Okullar* adlı eserleri vardır. Onun 1928 yılında Osmanlıca kaleme aldığı *Amerika’da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil* adlı risalesi bugüne kadar üzerinde hiç çalışılmamış bir metindir.

* Bu makale 16-18 Ağustos 2017 tarihlerinde İstanbul Medeniyet Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenen proje ile Boston’da (Amerika) sunulan bildirinin makale şeklinde yeniden düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
kocakahmet70@hotmail.com

Bu makalede Mary Mills Patrick'in kısa hayat hikayesiyle beraber Türk eğitim sistemine ve onun özellikle kızların eğitimine yaptığı önemli katkılara işaret edilecek. Ayrıca yukarda adı geçen eseri çerçevesinde Türk kızlarının eğitim hayatına dahil olmalarında oynadığı rol üzerinde durulacaktır. Bu katıkları işaret edilmemiş

Anahtar Kelimeler: Mary Mills Patrick, eğitim tarihi, edebiyat, Üsküdar Amerikan Koleji, Robert Koleji.

As An Educator From The United States To The Bosphorus, Mary Mills Patrick (1850-1940) And Her Booklet: Higher Education For Women In The United States

Abstract

Education is described as a way to give necessary knowledge, skills and behaviors especially to children and young people of the community to take their place in life and a way to help them, directly or indirectly, acquire skills and understanding within or outside of school to develop their personality. Education encompassing all aspects of individual's life starts in family and then individuals are shaped in the hands of educators in schools.

Some periods of life are of great importance in societies. During these periods, major changes may happen in a short time and innovations may take place. In terms of Turkish education history, after the Reformation (called Tanzimat) new educational institutions, such as School-i Sultani, the Dar al-Fünun, and Dârülmualimât (Girls) Schools, were opened and these schools provided Western type training. These educational institutions either provided the training in a Western language or tried to teach a language or languages of the West. Meanwhile, teachers were brought from the West, especially for foreign language classes; among them were those coming to Turkey and working voluntarily in the schools. One of them was Mary Mills Patrick (1850-1940), extending the life story of the Bosphorus from the United States.

Originally from Ireland, the daughter of a family that had immigrated to the United States, Patrick did her higher education in the United States. Getting her doctoral studies education on ancient Greek philosophy in Bern, Switzerland, she learned French, German, Armenian, Greek and Turkish languages. After completing her doctoral training, she came to Turkey and started working as a teacher in Erzurum in Eastern Turkey. Later, in 1876, at the age of 26, as an idealistic young woman educator, she started teaching philosophy at the College for Girls in Üsküdar, Istanbul. In 1890, Patrick became college headmistress of the College and remained in this post for nearly 34 years. In 1924, after delegating the position, she returned to the United States.

Mary Mills Patrick (1850-1940), who was especially known as the first person to lead the feminist movement in Turkey, made great efforts for the education of girls. Later, Novelist Halide Edip Adıvar (1884-1964), Journalist Leyla Umar (1928-2015), and Safiye Ali (1891-1952) - the first Turkish woman to become a medical doctor - were the first female students who had been graduated from American Academy for Girls (later called Uskudar American Academy) under the supervision of Mary Mills Patrick. She published two books titled "A Bosphorus Adventure, London, 1934 (history of Robert College)," and "Under Five Sultans, 1929 (autobiography)", already translated from English to Turkish. She wrote also a booklet which was originally written in Ottoman Turkish in 1928, entitled "*Amerika'da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil*" (*Higher Education for Women in the United States*) that has never been studied academically so far.

In this study, we will examine the life of Mary Mills Patrick and her contributions to Turkish educational system and especially the education of female students in Turkey. We will also focus on her role for the active participation of Turkish girls into educational life within the framework of her booklet mentioned above.

Keywords: Mary Mills Patrick, education history, literature, Uskudar American College, Robert College.

Giriş

Osmanlı Türk toplumunun modernleşme çabaları 1839 yılında Tanzimat'la resmîyet kazanmıştır. Bu tarihten sonra devlete yön verenler, yüzünü tamamen Batı'ya çevirmiş (Batı kavramı genel anlamda Amerika'yı da içine alacak şekilde) siyasî ve sosyal kurumları da ona göre şekillendirmeye başlamışlardır (Okay, 2005: 11-12). Bu alanlardan birisi de eğitimidir. Bu anlamda on dokuzuncu yüzyılın hemen başlarından itibaren, başta askerî saha olmak üzere, önemli adımlar atılmış, bu gayretler Tanzimat'tan sonra hız kazanmış Mekteb-i Sultani, Darülmuallimat gibi kurumların yanında, Sanayi-i Nefise gibi kızlara yönelik yeni kurumlar açılmış, Batılı eğitim verilmeye başlanmıştır. Bu eğitim kurumlarında ya Batı diliyle eğitim yapılmaya başlanmış ya da bir Batı dili öğretilmeye çalışılmıştır. (Antel 1940: 441-462; Akyüz, 1994: 428) Bu arada özellikle yabancı dil dersleri için varlıklı aileler Batı'dan ya mürebbiyeler getirtmiş ya da yine oradan gelen özel öğretmenlerle çocuklarına yabancı dil öğretme yoluna gitmişlerdir. (Koçak, 2016: 59-71) Bu teşebbüslerin dışında ve ötesinde Türk eğitim sisteminde yeni bir çığır açacak faaliyetlerden birisi ise, 1868 yılında Sultan Abdülaziz'in Paris seyahatinden sonra III. Napolyon'un talebiyle İstanbul'da 1869 yılında Fransızca eğitim vermek üzere açılan Galatasaray Lisesi'nden hemen sonra ya da o yıllarda Osmanlı devletinin içerisinde farklı illerde açılan Amerikan kolejleridir. Daha sonra bunlara Almanların açtıkları okullar da eklenmiştir (Gemici, 2016: 25-28). II. Meşrutiyet'ten sonra Darülfununda Alman profesörler görev almıştır. (Gemici, 2010: 287-301). Fakat Amerikan kolejleri daha erken dönemde İstanbul başta olmak üzere Beyrut, Tarsus, Amasya, Erzurum, Kayseri, İzmir gibi vilayetlerde açılan bu okullar, Osmanlı modernleşmesi kadar, kızların eğitimi, yabancı dil öğretimi ve en önemlisi çağdaş bir eğitim metoduna geçişte örnek teşkil etmiş, ayrı bir misyon yüklenmiş okullardır. Bu okullar kadar dikkat çekici bir başka yönde buralarda öğretmen olarak görev yapan insanların hayat hikayeleri ve

eğitime yaptıkları katkılardır. Bunlardan birisi de gönüllü olarak Türkiye'ye gelen, Amerika'dan Boğaziçi'ne uzanan hayat hikayesiyle Mary Mills Patrick (1850-1940)'tir.

Eğitime Adanmış Hayatın Hikâyesi

Mary Mills Patrick, İrlanda'dan Amerika'ya göç etmiş bir ailenin kızıdır. Sultan Abdülaziz dönemi sona ermeden beş yıl önce Amerika'dan yola çıkarak önce İngiltere'ye aradan Fransa ve Almanya üzerinden Avusturya'ya intikal eden. Oradan Budapeşte ve vapurla Köstence üzerinden İstanbul'a ulaşan ve burada fazla kalmadan Erzurum gitmek için Karadeniz yolcuğuna çıkan Mills, önce Trabzon'a ulaşır. Hem Budapeşte'den Karadeniz'e gelirken hem de İstanbul'dan Trabzon'a giderken Mills'in seyahat ettiği Avusturya Llyot hattına ait buharlı vapurlardır (Koçak, 2013: 372). Mills'in İstanbul'a geldiği 1871 yıllarında şehrin nüfusu, 1. 1175.000 olarak kaydedilir (Patrick, 2009: 30).

Karadeniz'de üç ya da dört gün seyahatten sonra Trabzon'a varılır. Şehirde Türklerin dışında Rumlarla beraber başka milletlerden insanlar da yaşamaktadır. Ancak ekseriyeti Rum'dur. Erzurum'dan gelen misafirlerin karşıladığı arkadaşları vasıtasıyla o geceyi Trabzon'da geçiren Mills, ertesi gün at sırtında Erzurum'a doğru yola koyulur. Trabzon'dan Erzurum'a yolculuk bir haftasını almıştır yazarın. Geceleri ise hanlarda kalmıştır. O dönem için altmış bin nüfuslu nüfuslu yoğun ve kalabalık bir şehir olan Erzurum'un etrafı bir hisarla çevrilidir. Erzurum'da Araplar, Türkler, Kürtler, Ruslar, Rumlar da vardır. Yazar Erzurum'la ilgili "okul teşkilatlanmasına ve yabancı dillerin kullanımına dair ilk tecrübemi Erzurum'da yaşadım." der (Patrick, 2009: 37-43).

Mary Mills, Türkiye'ye geldikten bir buçuk yıl sonra, altı ay önce annesinin vefat ettiği haberini alır. O bu haberden sonra babası, erkek kardeşi ve kız kardeşinin yanına dönmeyi düşünse de, yolculuk ve diğer adımlar için uzun yazışmalara ihtiyaç duyulduğu için bunu göze alamaz. Daha doğrusu eğitim sevdası ağır basar.

Yazar bu olaydan sonra halkla daha çok beraber olmaya, iyi dostluklar kurmaya, Erzurum ve çevresini gezmeye başlar. Ağrı Dağı'nın gölgesinde geçirdiği dört yıl boyunca at sırtında yaklaşık üç bin mil [yaklaşık 5000 km] yol yapmıştır.

Amerikan Board adlı misyonerlik teşkilatına bağlı olarak Türkiye'ye gelen ve adı geçen kuruluşa ait okullarda çalışan Mills, özellikle Ermeni köylerini gezmeye önem vermiştir. Buradaki insanların okuma yazma durumuyla beraber, oralardan okullara öğrenci taşımışlardır.

Mills, Erzurum'da kaldığı dört yılda Ermeniceyi iyi derecede öğrenmiş hatta İstanbul Kapalıçarşı'da yaptığı bir alışverişte çırağıyla Ermenice konuşan bir esnafın ne dediğini: "Anlayabileceğimi tahmin etmediği bir dilde" ifadesiyle anladığını açıklamıştır.

Mills, Ağrı, Kars, Iğdır, Erzincan gibi bugün şehir sayılan ve o günlerde de pek küçük olmayan yerleşim yerlerini at sırtında gezer. Bu seyahatlerdeki yolculuk hatıralarıyla beraber yörenin barınma, ev ortamı, kadın erkek ilişkileri, yemek kültürü gibi çok farklı alanlarla ilgili bilgiler verir (Patrick, 2009: 57-59).

İstanbul'da Amerikan Kız Koleji ve Mary Mills

İstanbul'da kurulması düşünülen kolej fikri Amerika'da da yeni kurulan Vassar Kolej fikrinden doğmuştur. İstanbul Amerikan okulu Vassar Kolej'in ilk mezun sınıfından dört yıl sonra açılmıştır. 1871 yılında Gedik Paşa'da Amerikan Board misyoner örgütü mensubu Pond Williams'ın öncülüğünde açılan okul, 1876'da Üsküdar'a taşınır. Bu semtte ağırlıklı Ermeniler oturur ve ilk eğitim dili Ermenicedir. Mills de, İstanbul'da ileride bir kız koleji haline gelecek okulun kurulması için 1875 yılında Erzurum'dan İstanbul'a gelir. 1875 yıllı sonlarında açılan okulun en genç öğretmeni Mills'tir (Patrick, 2009: 71-72).¹

Mary Mills'in en önemli vasıflarından birisi yaşadığı şehirde etrafla iyi diyalog kurması, araştırmaya olan merakıdır. O aynı zamanda Osmanlı'da devletinde kütüphanelerde araştırma yapan ilk kadın ziyaretçi olarak da kayıtlara geçmiştir². Hatıralarında Osmanlı'da camilerin yanında kütüphanelerin kurulu olduğunu, ayakkabıların kapıda çıkarılması gerektiğini, kadınların kütüphanede çalışma yapmalarına izin verilmediğinden bahseder. Kendisinin kütüphane ziyaretini de "Benim halk kütüphanelerini ilk ziyaretlerim, hem orada araştırma yapanların hem de görevlilerin müthiş ilgisine ve telaşlanmasına sebebiyet vermişti." şeklinde açıklar (Patrick 2009: 109-110).

¹ Üsküdar Amerikan Kız Koleji hakkında daha geniş bilgi için bk. İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990, s.134.

² <http://www.star.com.tr/pazar/alti-asirda-bir-tek-mary-girebildi-haber-1041495/> (erişim: 05.03.2017)

1876 yılında Sultan Abdülaziz tahtan indirilip V. Murat'ın tahta çıkarıldığı karışık dönemi anlatırken yazar, o yıl Üsküdar'daki okulun ilk diploma töreninin yapıldığını, sene sonu sözlü imtihanlarında kendi payına bazı derslerin düştüğünden dem vurur:

"Diploma töreninde benim payıma düşen, memlekette konuşulan dillerden biriyle geometri derslerinden imtihan etmektir. Programın geri kalan kısmı İngilizce idi." (Patrick 2009: 139). Yazar, Ermenice dilini bildiğini ve sınavı Ermenice yaptığını gizlemek ister. Çünkü başka bir hatıratla "Mills Patrick fizik, cebir ve geometrinin yanı sıra Antik Ermenice gramer derslerine girdiğinden, ziyadesiyle meşgul bir öğretmendi." (Jenkins 2008: 44).

Kolejin ilk Türk talebesi Binbaşı Bağdatlı Mehmet Bey'in kızı Gülistan İsmet'tir. Ondan sonra iki Türk ailesi daha kızlarını gönderirler. Bunlardan birisi sarayda görevli, sultanın sadık hizmetkârlarından Edip Bey'in kızı Halide Edip'tir (Patrick 2009: 173, 198). Gülistan İsmet ve Halide Edip'in³ dışında Zeynep Necef Uğurlu (Akra), Nilgün Cerrahoğlu, Leyla Umar, Prof. Dr. Nur AYTEKİN Serter (İstanbul Üniversitesi Eski Rektör Yardımcısı), Dr. Nevma Atay Madanoğlu, Nazlı Halit, Hatice Zakir, Safiye Ali gibi isimler de vardır (Patrick 1934: 229-233).

Bu arada Halide Edip için ayrı bir bahis açmak gerekmektedir. Onun yabancı bir okulda eğitim almasının eğitim tarihi açısından da farklı bir birikime vesile olduğu, İstanbul Kız Öğretmen okulunda 1908 yılında meslek dersleri okuttuğu ve burada verdiği dersleri bir kitap haline getirdiği ve metodoloji açısından yirmi derse ayrılan ve sonunda soruların da yer aldığı bu notların eğitim tarihi açısından yeni ve orjinal olduğuna da işaret etmek gerekir (Binbaşioğlu 1995: 60-61)⁴.

1876'dan 1924'e kadar tam elli yıl kolejde çalışan Mary Mills, 1890 yılından itibaren 35 yıl da müdür olarak görev yapmıştır. (Patrick 2001: 155) Patrick, 1924 yılında görevini Kathryn Nevell Adams'a devrederek Amerika'ya gider. Kolejin mezunları arasında Ermeni, Arnavut, Yunan, Makedon, Bulgar gibi farklı milletlerden talebeler de vardır.

3 Mary Mills Patrick'in Üsküdar kolejinden öğrencisi olan Halide Edip, 1920'li yıllarda Amerika'da konferansa davet edilmiş, Boston şehrinde hocası Patrick'le de uzun uzun sohbet etme imkânı bulmuştur. Bk. Halide Edip, "Kadın Tahsilinin Bir Büyük Bayraktarı", *Akşam*, 9 Mart 1950, s.5.

4 İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda 1908 yılında ders veren Halide Edip, iyi bir ders kitabı olamıyacağı görür ve İngilizce eserlerden ders notları hazırlamış ve Horn adlı bir yazarın "Öğretim Bilimlerinin Psikolojik Esasları" adlı bir eserinden de istifade ederek, yirmi ders ve ayrı başlıklarla bir kitap hazırlamıştır. Kitabın sonunda konuyu özetlemekle beraber düşündürücü sorular da eklemiştir. Bu yönüyle de eğitim metodolojisi açısından yeni bir eser hazırlamıştır. Bk. Cavit Binbaşioğlu, Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi, MEB Yayınları, İstanbul 1995, s. 60-61.

Mary Mills Almanya’da

Kolejin ilk birkaç yılında üst makamlarca gerçekleşen engelleme girişimlerini, Mills fırsata çevirerek Almanya’daki üniversitelerde bazı dersleri takip fırsatı bulur. Alman üniversitelerine İstanbul’dan kolayca ulaşma imkanı vardır. Leipzig’de modern psikolojinin öncüsü Wilhelm Wund’un verdiği derslerin yanı sıra, Berlin Üniversitesi’ndeki pek çok derse de dinleyici olarak katılır. Mills’in Avrupa’da geçirdiği üniversite hayatının bir kısmı İsviçre Bern Üniversitesi’ndedir. Sonradan Berlin’deki “Felsefe Arşivi”nin editörü Dr. Ludwig Sein’in nezaretinde yüksek lisansını tamamlar. Uluslararası Felsefe kongresinin ilk üçüne de katılmıştır Mills. İlki Münih’te, ikincisi Paris’te, üçüncüsü İtalya’ Bologna’dadır. “Yunan Şüpheliği Tarihinde belli Aşamalar” başlıklı bildiri sunmuştur. Bu katılımlarda elde ettiği birikimle ilgili olarak daha sonra yazar şöyle diyecektir: “İlk uluslararası Felsefe kongrelerindeki bu tecrübem, Eylül 1926’da Harvard’da yapılan bu serinin altıncı kongresiyle özel olarak ilgilenmemi sağladı.” (Patrick 2009: 189-190).

Amerika’da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil Risalesi

Cumhuriyetin ilanıyla beraber her alanda olduğu gibi eğitim alanında da silbaştan yeni bir yapılandırmaya gidilir. Bu yeni şekillenmenin de temelini Batı eğitim modeli oluşturur. Patrick Mary Mills tarafından *Amerika’da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil* adlı eser de bu anlayıştan hareketle hazırlanmıştır. 1927 yılında Amerika talim ve terbiyesinin muhtelif safhaları hakkında yazılan on kitaplık bir serinin dördüncü eseri olarak yayımlanan çalışmada esas hedef, Amerika’da yaklaşık bir asırdır uygulanan ve başarılı olmuş bir eğitim modelini tanıtmak ve ondan istifade etmektir. Latin alfabesine geçilmeden bir yıl önce basılan eser, Osmanlı Türkçesiyle basılmıştır. Amerika’da eğitim veren çeşitli kurumların fotoğraflarına da eserde yer verilmiştir. Nitekim kitabın ilk sayfasında “(Wellesley) Kolejin son sınıf talebeleri” alt notuyla bir fotoğraf da yer almıştır.

“Karilere Birkaç Söz” başlığıyla yapılan açıklamada, esas amacın “Amerika’da Nazari ve Ameli Terbiye” hakkında neşredilen bir dizi broşürden maksadın terbiye sahasında ilgi ve alaka uyandırmak olduğuna işaret edilir. Dolayısıyla bir seri olarak düşünülen bu eserlerde Amerika’daki eğitim

sistemleri ve metotlarıyla beraber, muhtelif konular hakkında açıklamalara yer verileceği ifade edilmektedir. Bu seride yeralan eğitimciler de alanında uzun tecrübe ve birikimi olan isimlerden seçilmiştir. Yazarlar aynı zamanda hem Türkiye'nin hem de Amerika'nın "terbiyeciliğine" yani eğitimine vakıf olanlar arasından seçildiği için, okuyucunun kolayca ilgisini çekecek konuları kaleme almışlardır. Bu seride yayımlanan/cak on kadar eserin adı zikredilmektedir. Bunlar arasında *Amerika Müttehit Hükümetleri Maarif Tarihçesi*, *Erkekler İçin Âli Tahsil*, *Tali ve Âli Mekteplerde Kulüp Teşkilatı*, *Amerika Maarifinde Spor Programı*, *Mesleki Terbiye*, *Kurslar ve Halk Dershaneleri*, *Maarif Sistemi ve Cemiyet* gibi eserlerin adı yer almaktadır.

Amerika'nın bütün eyaletlerinde kadınların yüksek tahsilden istifade etmelerinin ancak "son asrın ortasından az sonra başlamıştır." O tarihten itibaren de tedrici olarak kızlara yönelik yüksek tahsil kurumları açılmaya devam etmiş ve kızların Darülfünunlara Kabul edilmesi için geniş tetbirler alınmıştır. Amerika, aslında bir devlet olarak teşekkülünden itibaren kadınların eğitimine önem vermiş, bu yüzden memleketin her tarafında daima ilmi araştırmaları her şeyin üstünde tutan ve kendisini ona adayan kadınlar bulmuştur. Kolej fikrinin olmadığı bir dönemde eğitim görüp meşhur olan Margaret Fuller, şair ve filantrop Julia Ordhov ve kitapları her millet tarafından okunan ve takdir edilen Heryet Bucharest bunlar arasında sayılabilir.

Bundan sonra Patrick Mills, Türkiye'de model olarak alınacak Amerika'daki başarılı kolejleri tanıtmaya başlar. Özellikle kızların eğitimi için açılan özel kız kolejleri çok başarılı olmuşlar ve kadınların toplum hayatında belli yer edinmelerinde önemli rol almışlardır. Bunlardan ilki Poughkeepsie (Newyork) da Vassar Koleji'dir. 1861 yılında kurulan ve 1865'te öğrenci almaya başlayan koleji başka okullar takip etmiştir. Bu kolejler İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji gibi (Ergin, 1977: 785) kadının ilerlemesini isteyen kişilerin temin ettiği hususi sermayelerle kurulmuşlardır. Bu mektepler idare ve eğitim konusunda tamamen serbesttirler. Hükümet ancak onları kanunlara uyup uymadıkları noktasında teftiş etmek durumundadır. Okulların masrafları özel bir heyet taarfindan karşılandığı gibi, eğitim kadrosu da bu heyet tarafından belirlenir. "Hükümet mektebin varidat ve tedrisatına hiçbir suretle müdahale etmez." Hükümet kolejin gelir ve gider durumuna göre, ona destek

olabildiği gibi, nadir olarak da olsa kanuni tedbirlerle onu gelişmesine engel de olabilmektedir. Bazı cumhuriyetlerde böyle serbestlikleri sınırlandırılan kurumlar olmakla beraber, diğerklerinde eğitimi tamamen serbest olanları da vardır (Haydaroğlu, 1990: 76-85).

Kız, erkek ya da karma kolej olsun, bütün özel kolejlerin eğitim programı, iç kontrolleri, idare heyetinin seçilmesi ve para sarfiyatı konusu tamamen serbesttir. Özel kolejlerin gelir ve giderlerinde kullanılan paralar hayır ve hasenat işleri yapan varlıklı kişiler tarafından karşılanmaktadır.

Amerika’da özel kız ve erkek kolejlerinden başka, hükümet kurumları da vardır. Her cumhuriyette umumi tahsil için resmi bir Darülfünun mevcuttur. Bunların bütçeleri hükümet temin eder ve bunların hepsi eşit olarak erkek ve kız öğrenci kabul ederler. Devlet kolejlerinde kız ve erkek öğrenciler aynı sınıfta eğitim görürken, bazı özel Darülfünunlarda kız ve erkek için ayrı kolejler vardır, hatta bazen bunların isimleri bile başkadır. Mesela New York şehrinin Kolombiya Darülfünun’unda kız kolejinin ismi Bernard Kolej ve Harvard Darülfünun’unda Radcliffe Kolej’dir. Bu ayrılık sadece kolej kısmı içindir. Asıl Darülfünun’un muhtelif şubelerinde kız ve erkek talebe aynı dersanelerde tahsile devam ederler.

Yalnız kadınlara mahsus olan en büyük ve en müterakki Darülfünun Pennsylvania cumhuriyetinin Fildelfiya-Philadelphia şehri civarında Berayınmor Darülfunu’dur. Güzel binaları ve geniş bahçelere sahip olan bu kolej, son yarım asırda kurulmasına rağmen büyük başarı göstermiştir. Nitekim burada eğitimini tamamlayanlar, bütün Amerika’daki eğitim kurumlarında tercih edilirler.

Amerika’nın batı tarafında da klasik, mesleki, içtimai, mali, iktisadi ve siyasi yani her çeşit tahsil veren eğitim kurumları vardır. Buralarda konferans salonları, laboratuvarlar, kütüphaneler ve hususi kurlar mevcuttur. Bir ülkenin iç kısmından ziyade, sahil kısımlarında yaşayan halkın fikri inkişafında daha çabuk gelişme gösterdiği tarihi bir hakikattir. Amerika’da da hem doğuda hem batıda deniz kıyısındaki şehirlerde eğitim seviyesi ve kalitesi yüksektir. Okyanus kıyısında yeralan Kalifornya ve Los Angles şehirlerindeki kolejlerin eitimin çok ileri olması da bunu doğrular niteliktedir. Aynı şekilde doğuda New York şehrinde bulunan Kolombiya Darülfünun’u da önde gelen kurumlardan

birisidir. Kızların ve erkeklerin ayrı olarak eğitim gördüğü bu kurumlarda, binalar ayrı olduğu gibi, işleyiş ve mali bakımdan da birbirinden bağımsızdırlar. Kolombiya Darülfünun'un kadın talebeleri çeşitli şubelerinde doktorlarını takip edebilirler. Lisan, ilm-i ruh ve felsefede yüksek tahsil görürler. Bu yüzden talim ve terbiye birçoklarına çok cazip görünür. Ayrıca meşhur yazarların ders verdiği sınıflar da vardır. Burada talebe yazarlığı öğrenir.

Bu kolejde yabancı öğrenciler de eğitim görebilmektedir. Okulun öğrencilere özel ilgi ve eğitim kalitesi dolayısıyla çeşitli ülkelerden büyük bir rağbet vardır. Yabancı öğrencilerin İngilizce öğrenmesi için bir şube ayrılmış durumdadır.

Büyük mevkilerde olan yabancı öğrenciler arasında işlerine başlamadan İngilizcesini ilerletmek isteyenler vardır. Bunlar arasında siyasi temsilciler, ecnebi muallimler, ticaret ve hatta sadece sosyete adamları bile mevcuttur. Bu gibi kimselerin ancak geceleri müsait vakitleri olacağından bunlara İngilizce mükâleme (konuşma) lisanı öğretmek üzere günlük gece dersleri açılmıştır. Bu gece derslerinden yalnız biri üç yüz kadın ve erkek tarafından devam edilmektedir.

Örneğin bir gece dersinde hoca derse yeni gelen bir öğrenci ile konuşur ve onun bir gün önce New York'a geldiğini fark eder. "Böyle bir sınıfın bulunduğunu nereden biliyordunuz?" diye sorar. "Berlin'de iştittim" cevabını alır. Bu sınıflarda gündüz farklı işlerde çalışan gece sadece eğitim alan kadınlar da vardır.

Kadınların Amerika'da oy hakkı kullanabilmeleri üzerinden çok zaman geçmemiştir. Fakat tahsil üzerine kadınların tesirini artırmıştır. Şimdi bütün yüksek tahsilde siyaset öğretimi yaygınlaşmış, dolayısıyla da birçok kızve erkek öğrenci siyasetle alakadar olmaktadır. Kadın ve erkek iş adamlarının siyasi hayata iştirak etmeleri, Amerika'da hüküm süren ticaret havası içinde hemen hemen mümkün değildir. Amerika'da kadınlar siyasi rey hakkına sahip olduklarından beri siyasete daha çok karışmaya başlamışlardır ve etrafta etkilerini daha çok hissettirmeye başlamışlardır.

Amerika çok defa uluslararası ilişkilerde hodbin/bencil olmakla ve diğer milletlerin menfaatlerini dikkate almamakla suçlanır. Bunun sebebi ticaridir. Bu konular eğitim müesseselerinde tamamen farklıdır. Kadınlara yüksek eğitim

veren kolejlerdeki liberal siyaset görüşlerine ve uluslararası ilişkilerle ilgili konularda rol aldıkça, Amerika'nın başka ülkelerle ilişkilerinin gelişmesine de katkı sunacaktır.

Amerika'da son dönemlere kadar eksik olan durumlardan birisi de yabancı dillere yeterince önem verilmemesidir. Bunu aşmak için ülkedeki kolej ve darülfünunlarda yabancı lisan öğretimine büyük önem verilmeye başlanmıştır. Örneğin, Kolombiya Darülfünunda türkçe, Arapça, farsça gibi önemli diller öğretilmektedir. Bunlarda yalnız ait olduğu milletin lisanı değil, tarihi, edebiyatı ve adeti dahi öğretilmektedir. Bazı eyaletlerde kütüphaneler ve darülfünunu ziyarete gelen ecnebi profesörlere mahsus daireler bulunan hususi binaları vardır. Mezun Fransızca (Fransız evi), Kaza İtalyan (İtalyan Evi), İspanyol Enstitüsü ve Roma medeniyeti enstitüsü bunlar arasındadır.

Ecnebi diline rağbette her ne kadar bir başka kültürü tanımak olsa da esası ekonomiye dayanmaktadır. Bundan dolayıdır ki birçok kadın ve erkek mali sebepleri göz önüne alarak ticaret mekteplerine yönelir. Burada öğretilen programlarda bankacılık işlemleri, kambiyo, ihracat, ithalat, borç alıp verme, madencilik, ticaret filoları vs öğretilir. Bundan elli yıl önce iyi bir tahsil deyince Eski Yunan ve Latin klasiklerini okumak, edebiyata vukuf olmak, Fransızca ve Almanca tahsili anlamına gelirdi. Şimdi ise bütün bunlar değişti, temelde ticari hayatın değişmesi eğitime de yansımış orada da hedefler ve programlar değişmiştir. Çünkü değişen hayatla beraber ticareti bilen başka vasıfları olan kız ve erkeklere ihtiyaç olmuştur.

Kolejde okuyan kızlar da ticari konuları okurlar ve bu yönlerini de tamamlayarak mezun olurlar. Örneğin birçok kolejde satıcılığın psikolojisi gibi dersler bile okutulmaktadır. Pek çok talebe konuyu tam öğrenmek için uygulama yerlerinde bile çalışmaktadır. Bundan dolayıdır ki bugün pek çok iktisadi teşekküllerde kadınlar başarıyla çalışmaktadırlar.

Kadınların ticaret hayatına atılışı kademe kademe olmuştur. Bunu farketmenin yollarından birisi, büyük bir şehirde bir iş kadınlar kulübünün toplantılarında bulunmakla anlaşılır. Nitekim New York'ta beş bin üyesi olan bir sanat ve iş kadın kulübü vardır. Kulüp evsiz kadınları kaydetmekle işe başlamış, zamanla büyümüş ve herkesin kolayca ulaşabileceği bir merkez edinmenin dışında, on bir milyon dolara inşa etmek üzere olduğu bir de otele

sahip olmuştur. Bu otel içerisinde konferans salonları, konser, tiyatro yerleri, kütüphaneleri, yüzme havuzları, jimnastik ve üyelerinin maddi ve manevi hayatının gelişimini sağlayacak bütün imkanlar mevcut olacaktır.

Sonuç

Tanzimat sonrası Osmanlı Türk modernleşmesinde pekçok sahada olduğu gibi, büyük atılımların yapıldığı alanlardan birisi de eğitim kurumlarıdır. Özellikle 1870'li yıllardan sonra çeşitli saiklerle Osmanlı devletinin sınırları içerisinde kurulan misyoner okulları yeni bir aydın kesminin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. İstanbul, Hatay, Antep, Maraş, Sivas, Erzurum, Amasya, Bağdat gibi şehirlerde kurulan bu okullardan mezun olanlar yurt dışında da eğitimlerine devam etme imkanı bulmuşlardır. Bu isimler daha sonra devletin üst ve kamunun çeşitli kademelerinde önemli görev üstlenmişlerdir.

Başta Amerikan Kız Koleji olmak üzere Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinde kurulan bu okulların eğitim alanında büyük başarısının arkasında yatan sebeplerin en önemlilerinden birisi fedakar bir eğitimci grubuna sahip olmalarıdır. Yirmili yaşlarda Amerika'dan İstanbul'a, oradan da Erzurum'a öğretmen olarak giden Mary Mills Patrick bunlardan birisidir. İlk defa 1871 yılında İstanbul'a gelen Patrick, dört yılı Erzurum'da olmak üzere, 1924 yılında Amerika'ya dönünceye kadar toplam da tam elli yıl İstanbul'da öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. Onun elli yıllık tecrübelerine dayanarak kaleme aldığı *Amerika'da Kadınlara Mahsus Yüksek Tahsil risalesi* modern Türkiye Cumhuriyetinde özellikle kızların eğitime ışık tutmuş, rol model olmuştur. Amerika'da özellikle New York ve Boston şehirlerinde kurulan kolejler olmak üzere, farklı eyalet ve şehirlerdeki kolejlerin işleyiş ve eğitim sistemi geniş olarak yansıtılmıştır. Binaların dış görünüşleri, çalışma odaları, kütüphaneleri gibi eğitim kurumlarının farklı mekanları resimlerle desteklenmiş ve model olması tasavvur edilmiştir. Modern okullarla beraber, yeni bir eğitim anlayışının oluşmasında bu ve benzeri hazırlanan eserler kılavuz olma niteliği taşımışlardır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (1950), “Kadın Tahsilinin Bir Büyük Bayraktarı”, *Akşam*, 9 Mart 1950, s.5.
- Akyüz, Y. (1994), *Türk Eğitim Tarihi*, 5. bs. İstanbul: Kültür Koleji Yay.
- Antel, S. C. (1940), “Tanzimat Maarifi”, *Tanzimat I*, İstanbul: Maarif Matbaası, s.441-462.
- Binbaşıoğlu, C. (1995), *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, İstanbul: MEB Yay.
- Ergin, O. N. (1977), *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- Gemici, N. (2010), II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünûn’da Alman Müderrisleri, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sy. 35, s. 287-301.
- Gemici, N. (2016), An Evaluation of The Report Prepared By Franz Schmidt About Te German Scholars Preparing to Work at Istanbul University, edit: Eyüp Sarıtaş, İshpeming /USA, BookVenture Publishing LLC, s. 24-40.
- Günay, Ü. (1992), *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*, Kayseri: Erciyes
- Haydaroğlu, İ. P. (1990), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- JENKINS, H.D (2008), *Robert Kolej’in Kızları*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Koçak, A. (2013), *Türk Romanında Avrupa*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Koçak, A. (2016), “Osmanlı Türk Toplumunun Modernleşmesinde Yeni Bir Model: Avrupalı Mürebbiyeler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi/Selcuk University Journal of Studies in Turcology (SUTAD)*, S.40, Güz 2016, s. 59-71.
- Okay, M. Orhan (2005), *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Palmade, Guy (1995) *Les Methodes En Pedagogie/ Pedogojinin Metotları*, çev. Hikmet Y. Celkan, Ankara: TDV Yay.
- Patrick, M. M. (2009), *Son Sultanların İstanbul’unda Siyaset - Modernleşme-Yabancı Okullar*, çev. Ayşe Aksu, İstanbul: Dergâh Yay.
- Patrick, M. M. (1927), *Amerika’da Kadınlara Mahsus Yükses Tahsil*, İstanbul: Selamet Matbaası.
- Patrick, M. M. (1934) , *Boshporus Adventure: Istanbul (Constantinople) Woman’s College*, USA, California: Stanford University.
- Patrick, M. M. (2001), *Bir Boğaziçi Macerası İstanbul Kız Koleji (1871-1924)*, Çev. Şeyma Akın, İstanbul: Tez Yay. Üniversitesi Yay.
- <http://www.star.com.tr/pazar/alti-asirda-bir-tek-mary-girebildi-haber-1041495/>
(erişim: 05.03.2017)